

CSERMELYI JÓZSEF

A kaboldi uradalom és a kaboldi báróság 15–16. századi története*

A középkori Magyar Királyság területének egyik legnyugatibb csücskében található Kabold (ma Kobersdorf, Ausztria) vára, amely mai állapotában a tündérmesék világát idézi meg a látogatók számára. Történelme azonban korántsem volt tündérmesébe illő. 1280-ig királyi vár volt, ekkor IV. László eladományozta Csák nembeli Márk fiainak, Istvánnak és Péternek.¹ 1289-ben Albert osztrák herceg a Kőszegiek ellen indított hadjárata során elfoglalta, és az 1291-es hainburgi békeszerződésig a kezében tartotta.² Az osztrákoktól Nagymartoni Simon vásárolta meg, de tőle a Kőszegiek elfoglalták, Simon fiai csak 1319-ben kapták vissza I. Károlytól. Ezután utódaik, a fraknói grófoknak is nevezett Nagymartoni család birtokolta egészen a 15. század közepéig. 1346-ban Simon fia, Pál országbíró átruházta Kaboldot, Veperdet és a mai Felsőpéterfával azonosítható Péternémetit (*Peter Nempty*) távoli rokonára, Miklós fia Miklósrá, akitől később fia, János és unokája, Vilmos örökölte azt meg.³ Ő 1440-ben „túl korán” állt a későbbi III. Frigyes császár oldalára, ezért Erzsébet királyné júliusban megfosztotta birtokaitól, amelyeket jövevőinek, Fraknói Pál özvegyének és leányainak adományozott, mindez azonban a tényleges birtoklásra nem változtatott, főleg azután, hogy egy hónap múlva Erzsébet is Frigyesnél keresett oltalmat fia számára.⁴ Jelen tanulmány

a Nagymartoni Fraknói-korszak utolsó évtizedeinél veszi fel a fonalat, és mutatja be a várat és uradalmát, egészen Choron (más szakmunkákban Csoron) János földesuraságának kezdetéig, a 16. század közepéig. A korszak forrásadottságai elsősorban esemény- és birtoklástörténeti rekonstrukciót tesznek lehetővé, szerencsére e téren is akadnak fontos, megválaszolóra váró kérdések. Ezenfelül, amennyire a rendelkezésre álló korabeli kútfők és a várkastély régészeti és művészettörténeti kutatása megengedi, szeretném az uradalom késő középkori képét is bemutatni, és a lehetőségekhez mérten birtok- és gazdaságtörténeti következtetéseket levonni.

Az utóbbi cél elérése sajnos csak részben lehet sikeres. A 15–16. század forrásanyaga ugyanis nem teszi lehetővé, hogy komoly statisztikai összeírásokat, gazdasági táblázatokat készíthessünk, és ezáltal a lehető legmélyebben betekinthessünk a kaboldi uradalom mindennapjaiba. Hiányoznak ehhez az uradalmi számadáskönyvek, az urbáriumok, a határjárások, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek vagy a váron végzett helyreállítási, illetve bővítési munkálatokhoz kapcsolódó iratanyag és az ezt magában foglaló uradalmi levéltár. Nincs tehát a legszerencsésebb helyzetben a korszak kutatója, de a meglévő forrásanyag, összevetve a segéd- és társtudományok eredményeivel így is alkalmas egy eseménysor és egy birtoktörténeti vázlat megalkotásához, amit az is bizonyít, hogy Kabold történetét már többször, a történeti földrajzi munkáktól az internetes felületig több helyen összefoglalták. Sőt, a burgenlandi helytörténetírás doktori értekezést is szentelt az uradalom Esterházyak előtti történelmének, a mára Kabold településrészévé vált Kishársfálváról (Lindgraben) származó Walter Feymann-nak köszönhetően.⁵ A történettudomány azóta történt fejlődése és a kútfőkhöz való hozzáférés egyszerűsödése azonban lehetővé tette, hogy több, könyvek és szakfolyóiratok lapjain már-már kőbe vésettnek hitt dátumot pontosítani lehessen, illetve újabb, a korábbiaktól eltérő válaszok megszületését. Szükségesnek látszott e tanulmány megírása azért is, mert ha a mai kor embere érdeklődik Kabold történelme iránt, fájdalmasan kell tapasztalnia, hogy a szépszámú ismertető írás az adatok szintjén

* A tanulmány elkészítéséhez szükséges bécsi kutatásokat a Reformáció Emlékbizottság REB-2016-2-KUTATAS-0007 pályázata és a Tempus Köz-alapítvány 2013. és 2017. évi Collegium Hungaricum ösztöndíja támogatta. Köszönöm Fazekas István, Domokos György volt, ill. Oross András jelenlegi levéltári delegátusok segítségét, amelyet bécsi kutatásaim során nyújtottak, valamint Ráczy Györgynek, Neumann Tibornak, Péterfi Bencének és C. Tóth Norbertnek e tanulmányhoz fűzött értékes megjegyzéseiket.

¹ *Szentpétery Imre–Borsa Iván: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II. Bp., 1923–1987. II. kötet 2–3. füzet. 266. 3068. sz.*

² *Gerald Gänsler: Die Güssinger Fehde. In: Die Güssinger. Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns-Güssing und ihrer Zeit (13./14. Jahrhundert). (Hrsg. von Heide Dienst.) Eisenstadt, 1989. 203, 205.*

³ *Moritz Wertner: Die Grafen von Mattersdorf-Forchtenstein (Nagymarton und Fraknó). Wien, 1889. 23., 37–38. Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I–II. Bp., 1996. I. 334. A Kőszegiek korára I. *Zsoldos Attila: A Henrik-fiak: A Héder nembéli Kőszegiek „családi története.” Vasi Szemle, 64 (2010) 655.**

⁴ *Kóta Péter: Középkori oklevelek Vas megyei levéltárakban I. Regeszták a vasvári káptalan levéltárának okleveleiről (1130) 1212–1526. Szombathely, 1997. 124–125; Franz Theuer: Der Raub der Stephanskronen. Eisenstadt, 1994. 127.*

⁵ *Walter Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf/Burgenland von ihren Anfängen bis zur Übernahme durch Fürst Palatin Paul Esterházy. Wien, 1970. XXV.*

sokszor köszönőviszonyban sincsen egymással. Arról nem is beszélve, hogy a várhoz kiránduló turisták milyen könnyen hamis információkkal találkozhatnak, hiszen a vár honlapjának vártörténeti tájékoztatója több súlyos tévedést is tartalmaz, amelyeket pedig sokszor könnyen el lehetett volna kerülni.⁶

Az uradalom földrajzi helyzete

A kaboldi uradalom egy kb. 60 km² kiterjedésű intakt, egybefüggő területet foglal magában, amelyet északon, északkeleten és nyugaton hegyek koszorúznak, magját pedig az északnyugatról délkelet felé húzódó Csáva-völgy jelenti. A 16. század elején huzamosabb ideig egy vár, illetve három vagy négy falu tartozott ide.⁷ Kabold vára a település mellett, a Csáva-patak (ném. Schwarzenbach) mellé épült, a patak vize tette lehetővé vizesárok kiépítését. Stratégiai szempontból a vár feladata a nyugat felől a Csáva-patak völgyén keresztül Magyarország területére behatoló ellenség feltartóztatása, míg a magyar földről Ausztriát érő támadás megállítása a völgy nyugati oldalán felépített schwarzenbachi vár feladata volt.⁸ Több adatunk van a vár mellett létesített vámhelyről, amelyet a völgyön áthúzódó kereskedelmi útvonal hívott életre, amely összeköttetést létesített Bécsújhely és Kőszeg, illetve Szombathely között.⁹ Walter Feymann szerint a Weispriachok már a 15. században is éltek a marhatenyésztés és -kereskedelem kínálta lehetőségekkel.¹⁰ Mezőgazdasági szempontból azonban a terület nem volt jó adottságú, Vályi András és Fényes Elek is soványnak, terméketlennek, legfeljebb középszerűnek (Veperd és Csóronfalva esetében) írja le az uradalomhoz egykor tartozott települések földjeit.¹¹ Vizekben

gazdagabb volt a terület, Kaboldnál a Mühlbach, Veperdnél pedig a Siegrabenbach vize folyt a Csáva-patakba, az uradalom déli határa pedig nagyjából a Tessenbach nevű pataknál húzódott. Kishársfalva területén lápos terület is volt. A 16. század elején adataink vannak arról, hogy Kaboldon malom állt, minden bizonnyal egy vízimalom, csaknem bizonyosan a beszédes nevű Mühlbach (Malompatak) mellett.¹² Emellett a Fraknóiak idejéből tudunk halastavakról is, a 15. század végéről pedig mészégetőkről.¹³ Az útviszonyok változóak voltak, a völgyben használható utaknak kellett húzódnuk, különben nem lett volna értelme vámot létesíteni. Ellenben a Szikra felé vezető erdei út rossz minőségű és veszélyes volt, mert Vilmos fraknói gróf az 1430-as években többször soproni területen át szállított bort a fraknói uradalomból Kaboldra, bár ezt Szikrán keresztül közvetlenül is meg tudta volna tenni, s egy alkalommal kifejezetten az útviszonyokkal indokolta a soproni tanácshoz írt kérelmét.¹⁴ A gyakori kérelmek arra is rávilágítanak, hogy a kaboldi uradalomban nem lehetett túl jelentős a szőlőművelés, egy alkalommal Vilmos gróf kifejezetten említi, hogy a Sopronon átszállítandó bor a saját asztalára lesz.¹⁵

Az 1346. évi birtokosztály alkalmával a névadó váron és a mellette lévő hasonló nevű településen kívül csupán két falu tartozott az uradalomhoz, Veperd és Péternémeti.¹⁶ A helyzet 1434-re sem változott.¹⁷ 1440-ben azonban az uradalomhoz számították Szikrát is, hosszú idő után újra említésre kerül Mészverem (*Kalichgrab*), 1447-ben pedig Szikrát és Csávát is felsorolták.¹⁸ Tudni lehet, hogy 1421-ben a soproni kereskedők Kaboldon vitték keresztül a nyugatra exportált lovakat.¹⁹ A vámhely 1346-ban biztosan Kaboldon volt, 1434-ben Veperden, 1440-ben viszont ismét Kaboldon.²⁰ Az uradalom egyházi igazgatását nézve az egyetlen biztos pont az, hogy a középkorban Kaboldon nem volt plébánia, és a kora újkorban sem, egészen 1755-ig, amikor Felsőpéterfáról odaköltöztették. Az ezt megelőző időszakban, főleg ami a 15–16. századra vonatkozik, a terület egyházkormányzatáról csak pillanatképeket ismerünk, hiszen a 18. századnál korábbiak nem maradt fenn összefüggő papi személyügyi iratanyag, és

⁶ <http://www.schloss-kobersdorf.at/de/das-schloss/> (Utolsó letöltés: 2017. augusztus 4.)

⁷ Engel Pál: Magyarország a középkor végén. CD-ROM. Bp., 2001; Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. Bp., 1897. 586. 1447-ben Szikrával és Csávával együtt (utóbbit a lánzséri uradalom elválasztja a kaboldi uradalom többi részétől) az uradalom területe elérhette a 95 km²-t. Ebben az évben Kaboldhoz a névadó településen kívül öt helységet számítottak, Veperdet nem, viszont két Petersdorft ismeretek. Hacsak nem véletlen tévedésről van szó, a másik Petersdorft ez esetben nem azonosíthatjuk Mészveremmel, amint azt a szakirodalom korábban tette, mert *Kalichgrab*-ot külön felsorolja a szöveg. Talán Alsópéterfáról lehet szó, amelyet nem találunk meg a Lánzsér uradalmához sorolt falvak között. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 89 254. 43. p. A Mészverem-Petersdorf azonosításhoz lásd W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 153.

⁸ Bariska István: A Szent Koronáért elzalogosított Nyugat-Magyarország 1447–1647. Szombathely, 2007. 105. Kivétel a 14. század második harmada, amikor Schwarzenbach ideiglenesen magyar kézre került. Engel P.: Archontológia i. m. I. 407.

⁹ Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. III. 586. Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Oberpullendorf. (Bearbeitet von Judith Schöbel) Horn, 2005. (Österreichische Kunsttopographie LVI.) 172. A Kaboldon áthúzódó kereskedelmi útvonal jelentőségét a soproni útvonal és Sopron kiváltságai, lerakattjoga hátrányosan érintette. Weisz Boglárka: Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. Bp., 2012. 115–116.

¹⁰ W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 153.

¹¹ Vályi András: Magyar Országának leírása I–III. Buda, 1796–1799. I. 449. II. 259–260, 267, 522, 663–664. III. 81, 620. Fényes Elek: Magyarország

geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik I–IV. Pest, 1851. I. 236, II. 161, 166, III. 29, 230, IV. 236, 290.

¹² W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 151., 1514: Georg molnár említése: Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. Oklevéltár I–II. Sopron, 1921–1943. (a továbbiakban: Házi) I/5. Sopron, 1926. 211. 1522-ben egy Kabold melletti malmot említenek: Házi I/7. Sopron, 1929. 34.

¹³ DL 89 254. 33. p., Házi I/5. 57.

¹⁴ „wenn ich die nicht mag bringen vbörn wald von der bösen wegs wegen” Házi I/3. Sopron, 1924. 50. Továbbá uo. 52., 65., 170.

¹⁵ Házi I/3. 65.

¹⁶ Sopron vármegye története. Oklevéltár I–II. (Szerk. Nagy Imre.) Sopron, 1889–1891. (A továbbiakban: SO), I. 187.

¹⁷ SO II. 212.

¹⁸ Mészverem első ismert említése 1301-ből való. Georgius Fejér: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Buda, 1829–1844. VIII/1. Buda, 1832. 73; Kóta P.: Vasvári káptalan i. m. 124. DL 89 254., 43. p.

¹⁹ Házi I/2. Sopron, 1923. 205.

²⁰ SO I. 187. SO II. 212. Kóta P.: Vasvári káptalan i. m. 125.

papi névtárakkal is csak 1771-től rendelkezünk.²¹ A veperdi és a felsőpéterfai katolikus templom is középkori eredetű. Előbbi esetében a 18. századi átépítés miatt nagyon keveset lehet tudni középkori kinézetéről, de néhány gótikus maradvány, köztük boltozatdarabok és a déli kapu csúcsíve napjainkig fennmaradt, amelyet a 14., illetve a korai 15. századra kelteztek.²² A felsőpéterfai templom korábbi, 13. századi, keleti és déli falán is román-kori lőrészzerű ablakok találhatóak. A 15. század második felében zajló határ menti harcok miatt jelentős károk érték, nagyrészt újjá kellett építeni.²³ Kaboldon csak egy jelentéktlenebb várkáporna lehetett, de 1493-ra már felépült a Szt. Miklós-templom. Annak oka, hogy uradalmi központként Kabold nem volt plébániaközpont abban keresendő, hogy a kaboldi uradalom csak azután önállósdott a locsmánditól, miután a plébániarendszer már kialakult.²⁴ A középkor évszázadaiban valószínűleg Felsőpéterfa és Veperd is hosszabb-rövidebb ideig plébániaközpont, a 16. században az utóbbi. 1597-ben Csáva kivételével az uradalom falvai a veperdi plébániához tartoztak.²⁵ Az uradalom lakossága a 15. században (de már korábban is, elég Péternémeti falu nevére gondolni) nyugatról, bajor és ausztriai területekről betelepült németekből állt. A Weispriach-korszakban nincs nyoma annak, hogy akár csak az uradalmak igazgatásába bevontak volna magyarokat.²⁶

Fontos megvizsgálni, hogy Kabold településként milyen fejlődésen ment át a korszakban. Míg 1440-ben Kabold még faluként szerepel, a szakirodalomban 1463-ban már mezővárosként emlékeznek meg róla.²⁷ Nem indult jelentős fejlődésnek, bár Feymann szerint kályhakészítő-, kovács- és bogárnármester is működött a településen és vásártartási jogáról is tud, utóbbira azonban a modernebb magyarországi vásártartási adattárakban nem található adat.²⁸ Mint szó volt róla, önálló plébániája sem volt, bár a várkáporna mellett a 15. században

már volt temploma.²⁹ A mezővárossá válást tulajdonképpen csupán az 1463. évi bécsúj helyi-soproni békeszerződés egy szöveghelye látszik alátámasztani, amelyben felsorolják a III. Frigyes kezén maradt várakat és mezővárosokat.³⁰ Azonban Theiner kiadásában az *oppida* után *videlicet* szerepel, ami felveti annak a lehetőségét, hogy az öt felsorolt helység közül nem mindegyik volt várral rendelkező mezőváros, hanem egyesek csak várak voltak, mások mezővárossal is rendelkeztek, és nagyon sok jel mutat arra, hogy Kabold az első csoportba tartozott, azaz a váralja-település nem volt mezőváros. Az 1440 és 1463 közötti időszak egyáltalán nem kedvezett a település fejlődésének, amelyre az is utal, hogy közben az egykori főúri rezidenciaként szolgáló vára romossá vált.³¹ Mindezt alátámasztja, hogy 1524-ben ismét faluként említik.³² Kubinyi András centralitás-vizsgálata is azt mutatta ki, hogy Kabold legfeljebb átlagos mezőváros, de inkább mezőváros jellegű falu.³³

Mindent összevetve megállapítható, hogy a szomszédos uradalmak, a fraknói, a lánzséri, illetve a közvetlenül nem határos, de közeli, légvonalban csak 17 km-nyire fekvő³⁴ Sopron uradalma mind kiterjedésben, mind demográfiailag, mind pedig gazdaságilag is nagyobb erőt képeztek a kaboldi uradalomnál, az pedig egészen biztos, hogy amikor Vilmos fraknói gróf 1446-ban Habsburg-zálogba adta uradalmait, az

²¹ Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 6. Győri egyházmegye. (A kötet munkatársa: Fülöp Éva Mária. Szerk. Dóka Klára.) Bp., 1998. 82., 140., 183.

²² Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf i. m. 681–682.

²³ Uo. 532–533; W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 224.

²⁴ A várkáporna még a Fraknóiak alatt épült. *Bartal Ernő*: A kaboldi várkastély. Soproni Szemle, 37 (1983) 154; Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf i. m. 173; W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 228.

²⁵ *Joseph Rittsteuer*: Die Klosterratsakten über das Burgenland. Eisenstadt, 1955. 23; Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes III. Der Verwaltungsbezirk Mattersburg 1–3. Eisenstadt, 1981–1993. 3. Eisenstadt, 1993. 765. Más szakirodalom szerint Felsőpéterfán nem volt a középkorban plébánia. W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 108. Historischer Atlas Burgenland. (Red.: Josef Tiefenbach.) Eisenstadt, 2011. 218.

²⁶ W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 153; *Moór Elemér*: Kabold alapítása és környékének települési viszonyai a középkorban. Szegedi Füzetek, 2 (1935) 156–157. Egyetlen személyről tudhatjuk biztosan, hogy ismerte a magyar nyelvet, Hans von Weispriach felesége, Lónyai Borbála, az viszont nem ismert, hogy ő mennyit tartózkodott Kaboldon.

²⁷ „villarum seu possessionarum [...] Kabold appellatarum” Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 262 421.

²⁸ *Bariska I.*: A Szent Koronáért i. m. 67; W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 183; *Weisz B.*: Vásárok és lerakatok i. m. 158.

²⁹ Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf i. m. 173.

³⁰ „castra et oppida Vorchtenstain, Kobelsdorff, Ferream Civitatem, Guns et Rechnicz” DL 15 856. Mivel a Csánkinál szereplő adatok közül az 1506. évi inkább a kaboldi bárói címre vonatkozik, mint a település mezővárosi állapotára, kijelenthetjük, hogy a korszakból egyedül a vizsgált 1463. évi oklevélben szerepel egy sorban a mezőváros szó és Kabold. *Csánki D.*: Történelmi földrajz i. m. III. 591.

³¹ *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Deprompta collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner. II. Roma, 1860. 376. Várak és mezővárosok közül Kismarton és Kőszeg az utóbbiak közé sorolható. Fraknó esete azonban bizonytalanabb. Előbbinél Csánki 1426-ból *oppidum* voltára, 1435-ből *villa* voltára, 1463-ból (DL 15 856.) ismét *oppidum* voltára talál adatot. *Csánki D.*: Történelmi földrajz i. m. III. 591. Vö.: SO II. 232. Azonban a hivatkozott 1426. évi oklevelet megnézve kiderül, hogy ott csupán egy formulás részről van szó, amelyben felsorolják a várhoz tartozó különféle birtoktípusokat („opidi et possessionum ac portionum possessionarium et prediorum ad idem castrum spectantium et pertinentium”). Tehát a kérdéses mezővárosnak, ha volt ilyen, nem feltétlenül a vár alatt kellett elterülnie. DL 11 807. A fraknói uradalom esetében Nagymarton megfelel a mezővárosi kritériumoknak, 1434-ben *oppidum* volt. SO II. 212. A kaboldi vár 1463-ban „modice estimationis” és „ruinosum existit” DL 15 857. Az *oppidum* fogalom, habár általában mezővárost jelent, nem feleltethető meg automatikusan a mezőváros terminussal, besorolása részletes vizsgálatot igényel. Vö.: *Ladányi Erzsébet*: Az *oppidum* fogalom használata a középkori Magyarországon. Az *oppidumok* jogélete. *Levéltári Szemle*, 42 (1992) 4. sz. 3–5; *Gulyás László Szabolcs*: Civitas vagy oppidum? Szempontok 15. századi mezővárosaink jogi terminológiájának vizsgálatához. In: *Arcana tabularii*. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I–II. (Szerk. Bárány Attila–Dreska Gábor–Szóvács Kornél.) Bp.–Debrecen, 2014. I. 391–392.

³² Házi II/6. 355.

³³ Kabold az elérhető 60-ból csak 6 pontot szerzett, amely az átlagos mezővárosok és mezőváros jellegű falvak kategóriának minimum pontszáma. *Kubinyi András*: Csepreg a Nyugat-Dunántúl középkori városhálózatában. In: *Tanulmányok Csepreg történetéből*. (Szerk. Dénes József.) Csepreg, 1996. 143. A kritériumokat és az értékelést ld.: *Uő*: Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében. *Történelmi Szemle*, 46 (2004) 10–16., 22.

³⁴ *Bartal E.*: A kaboldi várkastély i. m. 152.

irreálisan nagy, 150 ezer forintos zálogösszeget főleg a fraknói és a lánczéri uradalmak értéke vitte fel.³⁵

A Weispriach-kor kezdete

Az ekkoriban még önálló, nagyjából a mai Salzburg tartomány, valamint számos, a Habsburg örökös tartományokba ékelődő exklávéval bíró salzburgi egyházfejedelemségből, azon belül is a lungau régióból származó Weispriach család kaboldi birtokossága összefüggésben áll a 15. század közepi Magyarország országos és regionális szinten is sorsdöntő változásokat hozó eseményeivel. Országos szinten ezt az időszakot az Albert király halála utáni kettős királyság és a nyomában fellépő, háborúskodásokat sem nélkülöző hatalmi küzdelmek jellemezték, uradalomtörténetileg viszont a korábban birtokos Nagymartoni Fraknói család fiágon való kihalása jelentett óriási változást. 1445-ben Vilmos gróf tartozásai fejében 150 ezer forintért elzálogosította VI. Albert osztrák hercegnek, Frigyes testvéröccsének három uradalmát, Fraknót, Lánczért és Kaboldot.³⁶ Vilmos 1446-ban meghalt, ezzel Kabold Habsburg-kézre került. Több helyen azt állítják, hogy Hunyadi János kormányzóknak rövid időre sikerült visszaszereznie, de erről valójában nincsen hitelt érdemlő bizonyíték.³⁷ Tény, hogy Hunyadi a Frigyes római király elleni 1446. évi hadjárata során novemberben és decemberben a térségben tartózkodott, az is tény, hogy pont emiatt a Frigyes-párti Ulrich von Grafeneck a soproniak segítségével, külső árokkal vette körbe Sopronkertes várát, és az is, hogy Hunyadi megostromolta a szintén közelben lévő Szarvkőt.³⁸ Arra azonban, hogy Kabolddal valami történt, jobb híján csak a kormányzó szeptember 23-án kelt adománylevele utal, amelyben Fraknói Vilmos családjának kihalása miatt a jog szerint a Szent Koronára visszaháramlott várát és tartozékait felerészben Váti Mihálynak (és általa testvéreinek, Péternek, Lászlónak és Dezsőnek), felerészben pedig Ugron Istvánnak (és általa testvéreinek, Jánosnak és rokonuknak, Linkóháti Benedeknek) adományozta.³⁹ Az adománylevél azonban Budán kelt, jóval a hadjárat megkezdése előtt, ezért biztosra vehető, hogy Kabold ekkor még Habsburg-kézén volt. Nem tudjuk, hogy a hadjárat során sikerült-e, akárcsak ideiglenesen

visszafoglalni. Az oklevél szövegét kiadó Nagy Imre meg is jegyezte, hogy semmi nyoma a birtokba iktatásnak.⁴⁰ Ugyanebből az évből származik az az adat, miszerint Molnári Péter fiai, illetve az akkor velük kötött egyezség révén Nádasdi Darabos László, Jakab és Márk is igényt tartottak Kabold egy részére.⁴¹ 1447 februárjában Hans Linsser volt a várkapitány, aki fogságban tartotta Rozgonyi Rénold hívét, Ukecsi Egyedet, mivel utóbbi kirabolta Csávát. Ez alapján úgy tűnik, ha volt is magyar foglалás, az két hónapig sem tartott. Az 1447. évi radkersburgi fegyverszünet Albert herceg birtokai között említi.⁴² Ezután, birtokjogait megerősítendő, Albert megegyezett a másik, fiágon szintén már magvaszakadt Fraknói ág leányörökösével, hogy azok lemondanak minden birtokjogokról Fraknóra és Kaboldra nézve, ha férjhezmenetelük után két hónapon belül Albert fejenként 2000 forintot fizet nekik. Ha ezt nem tenné, szól az egyezség, az örökösök visszakapnak egy-egy, évi 200 forintot jövedelmező birtokrészt. Mivel összesen csak két lány maradt a fraknói grófi családból, ezért az összeg önmagában elég szerénynek mondható, ahhoz képest, hogy az osztrák herceg két magyarországi uradalmat is megszerzett rajta, mégpedig nem katonailag és ideiglenes zálogjoggal, hanem a magyar törvényeknek megfelelően örökvallással. Habár ehhez hozzá kell számítani az Albert által a Fraknóiaknak nyújtott kölcsönöket, illetve azon háború költségeit, amely megakadályozta, hogy Váti és társai birtokba vegyék a várat, vagyis a teljes mérleg korántsem olyan pozitív.⁴³ 1451-ben Albert eladta nyugat-magyarországi birtokait bátyjának, és a magyar jogszokásoknak megfelelően utódát be is akarta iktattatni a csornai konventtel.⁴⁴

⁴⁰ Uo. 346–347. Az adománylevelet végleg érvénytelenné tette, hogy várak adományozása esetében az összes kormányzói adománylevelet utólag be kellett terjeszteni megerősítésre V. Lászlóhoz (1446. évi 11. tc.), Kabold esetében pedig ennek semmi nyoma. *Franciscus Döry–Georgius Bónis–Vera Bácskai: Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457.* (a továbbiakban: DRH 1301–1457) Bp., 1976. 358.

⁴¹ DL 94 187. A Molnáriak azzal a feltétellel mondtak le birtokrészükről, hogy azt a Nádasdi Darabosok az idegenektől visszaszerzik, vagyis egyikük sem volt birtokon belül. A Molnáriak jogigénye azon az 1434-ben kelt, ám valószínűleg soha érvényre nem jutott oklevélen nyugodott, miszerint Fraknói Pál és Vilmos az ő és időközben elhunyt fivérük, Kelemen győri püspök javára lemondott a kaboldi uradalomról. SO II. 212–213.

⁴² *Materialien zur österreichischen Geschichte. Gesammelt und herausgegeben von Joseph Chmel. I–II. Wien 1837–1838. Bd. I. H. 2. 238.*

⁴³ *Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon X. Pest, 1853. 226–228.*

⁴⁴ DL 89 254. 47–50 p. A beiktatásra: *Bariska I.: A Szent Koronáért i. m. 33.* Ugyanakkor maga a forrás, amelyre a Bariska által hivatkozott August Ernst hivatkozik, csak az Albert által kiadott iktatóparancs, nem pedig a Frigyes beiktatásáról szóló jelentés. *Joseph Chmel: Regesta chronologico-diplomatica Friderici IV. romanorum regis (imperatoris III.) I. Wien, 1838. 2713. sz.* Ernst nem is állítja, hogy megtörtént a beiktatás. *August Ernst: Die Grafschaft Forchtenstein. In: Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes III. i. m. 1. Eisenstadt, 1981. 221.* Felmerül a kérdés, hogy egy magyarországi hiteleshely fogadhat-e el ilyen parancsot az osztrák hercegtől? Bekeidőben ugyanis a bevett eljárás az, hogy a vevő vagy személyesen, vagy képviselő útján a király elé terjeszti az ügyet, bemutatva vagy az adásvételi szerződést, vagy az örökvallást, ezután pedig öfelsége kiadja az iktatóparancsot az illetékes hiteleshelynek. Az eladó legfeljebb örökvallást tehetett, jelen esetben a csornai konvent előtt, de nem szólíthatta fel őket arra, hogy iktassák is be a vevőt, ugyanis az iktatást nem a hiteleshely végzi, hanem a királyi ember, a konvent küldöttje csak hitelesíti az eljárást. Ugyanakkor tény, hogy V. László ekkor még gyámság alatt volt, Hunyadi János kormány-

³⁵ DL 89 254. 5–8. p.

³⁶ DL 89 254. 5–8. p., Ám egy ennél korábbi zálogbaadó felvállást is ismerünk, amelyet a csornai káptalan előtt tettek Vilmos gróf megbízottai még 1445. januárjában: DF 287 184.

³⁷ *Johann Graf: Die westungarischen Grenzgebiete vorwiegend von der Mitte des 15. bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts. Disszertáció, felhasználó kézirat az Universitätsbibliothek Wien, Fachbereichsbibliothek Osteuropäische Geschichte und Slawistik Freihand Diss-57832 jelzetű eredeti példány. Wien, 1926. 77.* Graf értekezésének léteznek ugyanis eltérő oldalszámú másolatai.

³⁸ *Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme 10. A Hunyadiak kora. Hunyadi János (1437–1456). VIII. Hadjáratok Hunyadi János kormányzósága alatt 1446-tól 1451-ig. 2. A Frigyes elleni 1446. évi hadjárat. (Felhasznált verzió: Arcanum DVD könyvtár III. Történelem. Bp., 2003.); Engel Pál: Hunyadi János kormányzó itineráriuma (1446–1452) *Századok*, 118 (1984) 982; Házi I/3. 263.*

³⁹ Hazai okmánytár I–VIII. Kiadják Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly és Véghely Dezső. Győr–Bp., 1865–1891. I. Győr, 1865. 345–346.

Korábbi határszéli birtokaihoz hasonlóan Frigyes Kaboldot is rövid idő múlva már továbbadta mint zálogbirtokot Bernhard Pelleitnernek. Tőle rövid idő múlva visszaváltotta, 1451. november 10-én pedig zálogszerződést kötött Balthasar von Weispriachhal. Eszerint 1900 font bécsi dénár volt az uradalom zálogösszege, a felek pedig megállapodtak abban, hogy ha kettejük közül az uralkodó hal meg előbb, akkor utódai csak a Weispriach-fiág kihalása után válthatják vissza az uradalmat, de ha Weispriach örökösök nélkül halna meg, akkor Kabold ingyen kerül vissza a Habsburgok kezére.⁴⁵ Végül egyik variáció sem vált valóra, mert az uradalmon Balthasar megosztozott bátyjával, Sigmunddal. Ténylegesen az utóbbi irányíthatta az uradalmat, miközben Balthasar az 1460-as években a salzburgi érsekek, illetve ezzel párhuzamosan a karintiai érseki birtokokkal szomszédos bambergi püspök szolgálatában állt, majd III. Frigyes karintiai tartományi főkapitánya lett.⁴⁶ Azonban nem került birtokon kívülre, ugyanis haláláig (1484) viselte a Kabold ura címet.⁴⁷

zónák pedig nem állt volna módjában ekkora adományt tenni (1446. évi 10. tc.). DRH 1301–1457. 358.

⁴⁵ [RI XIII] H. 13 n. 226. In: Regesta Imperii Online, http://www.regesta-imperii.de/id/1451-11-10_1_0_13_13_0_227_226 (Utolsó letöltés: 2017. február 18.)

⁴⁶ 1461-ben reverzálist állított ki a Sigmund von Volkersdorf érsek által nekiadott pettaui és ranni kapitányságról (ÖStA HHStA AUR 1461. V. 25.); 1477-ben Bernard érsek nekiadta Gmündöt (ÖStA HHStA AUR 1477. VI. 26.); 1459-ben Georg bambergi püspök kinevezte karintiai kapitányává és elzálogosította neki Wolfsperg várát. Monumenta historica ducatus Carinthiae I–XI. Klagenfurt 1896–1972. (Hrsg.: August von Jaksch–Hermann Wiessner.) XI. 134. 330. sz. 1460-ban már a császár tartományi kapitánya. Uo. 140. 341. sz.

⁴⁷ 1481. nov. 7.: Österreichisches Staatsarchiv (a továbbiakban: ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA) Länderabteilungen, Österreichische Akten, Kärnten Kt. 14, Konv. d, fol. 116v., 1481. nov. 29.: Kärntner Landesarchiv (a továbbiakban: KLA), Urkunden der Goëssischen Herrschaftsarchive 25-B-3 St. (Online: http://images.monasterium.net/img/AT-KLA/25/KLA_25_B_3_14810929_r.JPG, Utolsó letöltés: 2017. március 5.). Már néhaiként: 1484. júl. 1.: KLA Urkunden der Herrschaft Wasserleonburg 284-B-30 F St (Online: http://images.monasterium.net/img/AT-KLA/284/KLA_284_B_30_14810701_02.JPG, Utolsó letöltés: 2017. március 5.) Halála időpontjára lásd: Monumenta Carinthiae i. m. 11. Klagenfurt, 1972. 176.

A Weispriach-zálogkorszak kezdetére nézve a szakirodalomban különféle állítások láttak napvilágot: Hans Graf nem is kísérel meg pontos évszámot adni, nála 1451 után került birtokba a Weispriach-család. *J. Graf: Die westungarischen Grenzgebiete* i. m. 77. Bartal Ernő az 1466. évnél említi először Sigmund Weispriachot, mivel ekkor kapott magyar jog szerinti királyi adományt a területre. *Bartal E.: A kaboldi várkastély* i. m. 154. Löger és Homma szerint 1453-ban zálogosította el III. Frigyes az uradalmat a Weispriachoknak. *Ernst Löger: Heimatkunde des Bezirkes Mattersburg im Burgenland*. Wien–Leipzig, 1931. 77. A Löger művét felhasználó (és kiegészítő) Homma tévesen Hans von Weispriachot jelöli meg kedvezményezettként. *Joseph Karl Homma: Burgenlands Burgen u. Schlösser, Kastelle, Ruinen, Wehrtürme, Wehrkirchen, Ortsbefestigungen, Hausberge, Fluchtburgen*. Wien 1961. 50. Feymann is az 1453. évből említi az első adatot a Weispriach-zálogbirtoklásra, de ő nem állította, hogy abban az évben kapták meg. *W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf* i. m. 38–39. Ezt az évszámot August Ernst is elfogadta. *August Ernst: Der Besitzstand der Herrschaft Kobersdorf im Jahre 1736*. In: Forscher – Gestalter – Vermittler. Festschrift Gerald Schlag. (Hrsg.: Wolfgang Gürtler–Gerhard J. Winkler.) Eisenstadt, 2001. 77. Feymann saját bevallása szerint (i. m. 42.) nem ismerte az elzálogosítás pontos idejét, miközben a vonatkozó irat regesztáját Joseph Chmel már közölte (*Kobolczdorff*ként írva Kabold német nevét). *Chmel, J.:*

Sigmund von Weispriach és fiai (Kabold a 15. század második felében)

Az 1463-ban tető alá hozott bécsújhelyi-soproni békeszerződés Kaboldot a császár kezében hagyta, de megengedte, hogy a magyar király III. Frigyes halála után Fraknóval együtt 40 ezer forintért visszaválthassa.⁴⁸ Ezek az uradalmak addig is hivatalosan Magyarország részei maradtak, de Ausztria felé kellett adózniuk, leszámítva a török elleni harcra kivetett adót és az egyházi tizedet (a békeszerződés nem járt együtt a győri püspökségtől való elcsatolással).⁴⁹

A Fraknóiak gótikus stílusú vára erősen leromlott állapotban érte meg az 1463-as békeszerződés megkötését. Már kilátásba is helyezték az egész lebontását.⁵⁰ A középkori vízi vár építőanyaga terméskő volt, helyenként 4 m vastag falakkal és védőfolyosóval ellátva. Alakjára nézve szabálytalan négyszög volt, a sarkokat zömök korbástyák és kerek saroktoronyok védték, illetve egy vizesárok, amelybe a Csáva és a Mühlbach vizét vezették bele. Az északi és déli szárnyon középkori toronymaradványok figyelhetők meg, az északi és nyugati szárnyon pedig gótikus ablakkeretek. Utóbbi szárnyak lehetnek a kastély legrégibb részei. A keleti udvaron állt egy 13. századi lakótorony is, amely az 1683-as törökidőszakkor kiegészítésként, ezért legkésőbb 1704-ig lebontották. Vele szemben áll ma is a kis várkapolna, amelynek eredeti ajtókerete még gótikus stílusban épült. A déli traktusban is volt egy félkör alakú, zúzottkőből épített középkori torony, ún. hamis ívű ablakokkal.⁵¹ A szakirodalom Sigmundnak tulajdonítja a romos épület újjáépítésének első szakaszát és a kerek torony megerősítését. A bástyatornyok és az azokat összekötő falak, valamint a kisebb, újabb építésű keleti kápolna freskói a 15. század második felére keltezhetők. Mindkét kápolna gótikus stílusban épült.⁵²

Regesta Friderici IV. I. i. m. 2733. sz. 1453-ban komoly tárgyalások zajlottak Sopron és a többi Habsburg-kézre került birtok visszaszerzéséről, és V. László Kabold esetében is jogot szerzett a visszaváltásra a Weispriachok zálogösszegének megfelelő mennyiségű pénzért. Később Feymann erre az évrre teszi Sigmund zálogbirtokosságának kezdetét. *W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf* i. m. 39., 45. *Peter Jandrisevits: Urkunden und Dokumente über das südliche Burgenland und Umgebung*. Kézirat. Bd. 2. 156. A terület művészeti topográfiája is az 1453-as évszámot közli. Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf 183. Bariska szerint Sigmund, aki 1452-től fraknói kapitány volt, csak ottani tisztsége megszűntével, 1463-ban került Kaboldra. *Bariska I.: A Szent Koronáért* i. m. 41. Prickler ezt az évszámot nem a birtokbavétel éveként adta meg, hanem azt állította, hogy 1463-ban Sigmund kimutatható birtokosként. *Harald Prickler: Kobersdorf*. In: Handbuch der historischen Stätten Österreich I. Donauländer und Burgenland. (Hrsg.: Karl Lechner.) Stuttgart, 1970. 736. 1458-ban Sigmund várnagya, Franz Stainpuchler áll Kabold élén. Házi I/3. 314–315. Itt konkrétan urának nevezte Sigmundot. Várnagyságára van korábbi, 1458 májusi adat is: Házi II/6. Sopron, 1943. 201.

⁴⁸ *Köblös József–Süttő Szilárd–Szende Katalin: Magyar békeszerződések 1000–1526*. Pápa, 2000. 193–194.

⁴⁹ *W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf* i. m. 41.

⁵⁰ Uo; *Bartal E.: A kaboldi várkastély* i. m. 154.

⁵¹ *Bartal E.: A kaboldi várkastély* i. m. 156., 159–160. *W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf* i. m. 219.

⁵² *Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf* i. m. 186., 188., 211.

Sigmund von Weispriach záloguraságának idejére is sok a bizonytalanság, de ez abból is adódott, hogy sokrétű kapcsolatai következtében számos helyen voltak érdekeltségei.⁵³ 1466 elején már Mátyás király szolgálatában állt, aki ezt számos kiváltsággal és adománnyal jutalmazta, többek között Kabold várával, ám, mivel az a császár kezében volt, az adomány csak a visszaváltás után léphetett érvénybe.⁵⁴ A szakirodalom egy része szerint nem is volt végig „csak” zálogbirtokos, hanem élve Mátyás király adománylevelével és felhatalmazásával, visszaváltotta az uradalmat a császártól.⁵⁵ Ezt támogathatja az, hogy a csornai konvent emberének, Miklós testvérnek jelenlétében Sági Dénes királyi ember még az adományozás évében elvégezte a beiktatást. Fel kell hívni a figyelmet azonban két zavaró tényre. Egyrészt a beiktatás szokatlanul kis számú közönség, a hivatalos személyeket és a kedvezményezettet nem számítva mindössze öt fő jelenlétében történt, holott a fraknoi uradalom – kiterjedése alapján – jóval több szomszédal kellett, hogy rendelkezzen. Másrészt egy később kelt oklevél szerint 1471-ben Weispriach még mindig nem váltotta vissza Fraknót. Valószínűleg 1466-ban az történt, hogy Mátyással megegyezve Weispriach a tényleges visszaváltás előtt megrendezte a saját bevezetését, hogy immár magyar jog szerint is birtokosa lehessen az uradalmaknak. Magát a jogi aktust minden bizonnyal Kaboldon hajtották végre, mert az ténylegesen Weispriach kezében volt.⁵⁶ Mivel fraknoi kapitánysága miatt keveset tartózkodott Kaboldon, ezért várnagyok kormányozták helyette az uradalmat.⁵⁷ 1458–1459-ben Franz Stainpuchler tűnik fel ebben a minőségben, 1464-ben pedig egy Jobst nevű személy.⁵⁸

Még egy év sem telt el a bécsújhelyi-soproni békeszerződés megkötése óta, de már újra zavargások verték fel a sokat szenvedett uradalom békéjét. A soproni városkapitány, Ostfi László állt ezek mögött, aki elfogott két csávai embert és megsarcolta a falut. A távol lévő Sigmund ezért Ulrich von

Grafeneckhez és Andreas Baumkircher pozsonyi ispánhoz fordult, hogy védjék meg birtokait. Utóbbi figyelmeztető levelet is írt a soproni tanácsnak, hogy a háborút kockáztatták, ha nem fékezik meg városkapitányukat. Talán ez az incidens is hozzájárult, hogy néhány hónap múlva Mátyás leváltotta Ostfit és Török Ambrust nevezte ki a helyére.⁵⁹

Sigmund 1479-ben halhatott meg, fia, Andreas 1475-ben a magyar király palotása volt, később III. Frigyes szolgálatába állt. Fürstenfeld ostroma idején a császár parancsára Stájerországba ment, 1481-ben fizetetlen zsoldosai Alsó-Ausztriát dúlták.⁶⁰ Minden bizonnyal a késedelmes és elmaradozó zsoldfizetés is hozzájárult, hogy 1482-től Andreas Mátyás király zsoldoskapitánya lett, átállását a magyar király a soproni ispánság elzálogosításával honorálta.⁶¹ Ebben az évben *Fykth* Henrik volt a kaboldi várnagy.⁶² Andreas 1485-ben császári fogságba esett.⁶³ Kiszabadulásáig bizonyára fivére, Ulrich állt az uradalom élén, bár nem feltétlenül mindig személyesen, ugyanis a Habsburg-magyar háborúskodásból ő is jócskán kivette részét. Egyes vélekedések szerint ezután Johann Siebenhierter, a III. Frigyes által alapított Szent György-rend nagymestere szerezte meg Kaboldot, ám a hivatkozott oklevél ellenőrzése megcáfolta az állítást.⁶⁴

1488-ban vagy 1489 elején azonban a Weispriach-fivérek elveszítették Kaboldot. Ezt a Mátyás királlyal való fegyveres szembekerüléssel provokálták ki, amikor unokatestvéruk, Vitovec György segítségére siettek, akitől az uralkodó el akarta venni Varasd megyei birtokait. 140 fős erősítésük azonban nem dacolhatott Székely Jakab királyi csapataival, s miután Mátyás bevégezte a Vitovec-birtokok meghódítását (leszámítva talán a Körös megyei Grebent), példát statuált a Weispriachokon is, elfoglalva tőlük többek között Kaboldot is.⁶⁵

⁵³ 1461-ben Balthasarral és sógorokkal, Vitovec Jánossal együtt szlavóniai birtokokat szereztek. A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára II.) (Szerk. Thallóczy Lajos–Áldásy Antal.) Bp., 1907. 250–253. Sigmund 1463-ban többször is *dominus de Med(wed)war*-nak nevezte magát. DL 34 729., 34 493. Bár 1463 végén Mátyás király Frangepán Istvánnak adományozta a Zágráb megyei Medve várát, 1464-ben még Sigmund volt birtokon belül. *Thallóczy Lajos–Barabás Samu: A Frangepán család oklevéltára II. 1454–1527.* (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XXXVIII.) Bp. 1913. 60–63., 68–71. (1464. ápr. 28-i megerősítés). 1464. ápr. 10-én még Weispriach nevében mondtak ellent Rakonoki Mihály és János bizonyos szlavóniai birtokokba való beiktatásának. DL 35 645. 1465 szeptemberében Pettau kapitányságának átvételéről állított ki reverzálist, amelyben *Freyherre zum Medwig*-nek nevezte magát. ÖStA HHStA AUR 1465. IX. 14. A pettaui kapitányságot 1474 végén is ő töltötte be. ÖStA HHStA AUR 1474. XII. 17. Közben 1466 és 1474 között soproni ispán is volt. *Csermelyi József: A soproni ispánság és városkapitányság késő középkori elzálogosításai.* In: Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. (Szerk.: Weisz Boglárka.) Bp., 2016. 17–19.

⁵⁴ DL 24 740., különösen a 8–9. p.

⁵⁵ *E. Löger: Heimatkunde i. m. 77; J. K. Homma: Burgenlands Burgen i. m. 50.*

⁵⁶ DL 24 740. 14. p., az 1471. évi oklevél: Uo. 16. p.

⁵⁷ *W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 45.*

⁵⁸ Stainpuchler: 1458. máj. 22. (Házi II/6. 201.), 1459. szept. 5. (Házi I/4. Sopron, 1925. 387.); Jobst: 1464. ápr. 9. (Házi I/5. 106.)

⁵⁹ Házi I/5. 98–99., A forrás alapján úgy tűnik, hogy Csáva (Stoob) ekkor is a kaboldi uradalomhoz tartozott. Az oklevélben meg nem nevezett városkapitány azonosításához lásd: *Horváth Richárd: Sopron megye tisztségviselői a késő középkorban (1458–1526).* *Soproni Szemle*, 68 (2014) 80.

⁶⁰ Házi I/5. 330. *Juhász László: Mátyás király Bécsben.* München, 1985. 25; *Monumenta Carinthiae i. m. 11., 211., 526. sz. Eszerint Fürstenfeld 1480. évi elfoglalása idején Sigmund már nem élt, Pettaut már az özvegye és fiai védtek.* *Geschichte Salzburgs. Stadt und Land I/1.* (Hrsg. Heinz Dopsch.) Salzburg, 1984. 548. A vonatkozó rész Dopsch munkája. Fürstenfeld ostroma 1480. május 12-én kezdődött. *Gerhard Pferschy: Wehrfunktionen.* In: Fürstenfeld. Die Stadtgeschichte. Herausgegeben von Gerhard Pferschy. Fürstenfeld, 2000. 54. Ezt vö.: *Jakob Unrest: Österreichische Chronik.* (Hrsg. Karl Grossmann.) Weimar, 1957. (Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum Nova Series XI.) 104.

⁶¹ *Jörg K. Hoensch: Matthias Corvinus.* Graz–Wien–Köln, 1998. 184; *Csermelyi J.: A soproni ispánság i. m. 19.*

⁶² Házi I/6. Sopron, 1928. 4.

⁶³ *Joseph Chmel: Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum imperatoris. (regis IV.) II.* Wien, 1840. 7745. sz.

⁶⁴ *Péterfi Bence: Korvin János zagarjei öröksége.* In: *Micae mediaevalis III.* (Szerk.: Gál Judit et al.) Bp., 2013. 175. Vö.: *Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon.* Oklevéltár XII. Pest, 1857. 395–397. Hozzá kell tenni, hogy Péterfi jól érzekelte, hogy 1488 elején még a Weispriachoknak kellett birtokolnia Kaboldot.

⁶⁵ A pontos dátum kérdéses, hiszen a büntetőhadjárat megtörténhetett a szlavóniai hadműveletekkel (1488. szeptember–novemberében) egy időben, de elképzelhető az is, hogy csak hónapokkal később. A szintén Weispriach-kézén lévő Wolkersdorf feladására legkésőbb 1489. november

Az ezt követő évek zavarosak.⁶⁶ Az biztos, hogy 1491. november 7-én még magyar kézen volt, és a pozsonyi béke 1492. március 17-ig adott haladékot a III. Frigyesnek történő visszasaadásra.⁶⁷ A császár minden bizonnyal rövidesen visszaadta a Weispriachoknak, ugyanis Andreas már 1492 márciusában élt a *freiherr in Kobelstorff* címmel.⁶⁸ 1504-ben pedig II. Ulászló is *liber dominus de Kabold*nak címezi Ulrichot.⁶⁹

A Weispriachfehde időszaka (1511–1529)

Az uradalom megszűnt az Ulrich von Weispriach halála után az özvegy és Trenka György soproni városkapitány közti *Fehde*-harcokat. Mint már szóba került, Kabold légvonalban csak 17 km-re van Soprontól, a Soproni-hegységet délről megkerülve a távolság kb. 27 km-re nő, azonban még így is közelebb van a lánzséri várnál. Ennek a ténynek azután nőtt meg a jelentősége, miután Lánzsér 1512-es ostroma sikertelenül

1-jén került sor. *Unrest* i. m. 180–181. Vö.: Péterfi B.: Korvin János i. m. 171–175. Sajnos *Unrest* Kabold és a szintén Weispriach-kézben lévőnek mondott Kreuzenstein esetében csupán elfoglalásuk tényét említette meg.

⁶⁶ Azt az állítást, hogy Mátyás már 1484-ben elfoglalta, illetve, hogy 1486-ban a Szentgyörgyi-Baziniaknak adta a várat, tudomásom szerint nem támasztja alá semmilyen forrás. A Szentgyörgyiek kapcsán Wertner Mór ír az esetről, ám nála egyértelműen látszik, hogy egy Bács megyei településről (Kabold) van szó. *Moritz Wertner: Die Grafen von St. Georgen und Bösing*. Wien, 1891. 58. Vö.: *Die Kunstdenkmäler Oberpullendorfer i. m. 184.*, A Pallas Nagy Lexikona IX. Bp., 1895. 1021.

⁶⁷ *Köblös J.–Süttő Sz.–Szende K.: Magyar békeszerződések* i. m. 249.

⁶⁸ Andreas bárói címére: ÖStA HHStA AUR 1492. III. 16. A korábbi szakirodalom későbbre teszi a Weispriachok visszatérését. Graf szerint I. Miksa 1493-ban elzálogosította Sigmund Prüschenknek. *J. Graf: Die westungarischen Grenzgebiete* 77. Sajnos Graf hivatkozása csupán annyit közöl, hogy a bécsi állami levéltár oklevélosztályán (a mai HHStA VII. Urkundenreihen und Siegelsammlungen) talált egy 1493-ból való záloglevelet. Nekem azonban sem a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Diplomatikai Fényképgyűjteményében, sem az Österreichisches Staatsarchiv elektronikus rendszerében (<http://www.archivinformationssystem.at/suchinfo.aspx>), sem a Regesta Imperii online adatbázisában (<http://www.regesta-imperii.de/regesten/suche.html>), sem pedig bécsi kutatásaim során nem sikerült fellelnem a kérdéses oklevelet. Graf hipotézisét követi Löger és nyomában Homma is. *E. Löger: Heimatkunde* i. m. 77. *J. K. Homma: Burgenlands Burgen* i. m. 50. Harald Prickler és mellette Bariska István ezt kiegészíti azzal, hogy Prüschenk után Wilhelm Baumkircher kezébe került az uradalom, ő mondott le róla a Weispriachok javára. *Bariska I.: A Szent Koronáért* i. m. 42. Nagy kár, hogy ez az állítás nincs levéltári forráshivatkozással megtámogatva. Bariska a Baumkircherről közölt adatot nem Graftól vette, hanem Pricklertől. Vö.: *H. Prickler: Kobersdorf* i. m. 736. A Baumkircherek jelenléte csak többszörös feltételezések egymásra építésével tűnik lehetségesnek. Mivel Kabolddal kapcsolatban az utolsó teljesen biztos adat az, hogy 1491. november 7-én II. Ulászló ill. emberei kezén volt, 1494. február 27-én pedig I. Miksa felszólította Georg Baumkirchert, hogy mindazon javakat adja vissza, amelyeket a háború alatt szerzett, de a pozsonyi béke értelmében le kell mondania róla, elképzelhető, hogy Kabold is ezek között volt, bár várakat konkrétan nem említene. RI XIV,1 n. 2934, In: Regesta Imperii Online, http://www.regesta-imperii.de/id/1494-02-27_2_0_14_1_0_2941_2934 (Utolsó letöltés: 2017. február 18.) Ez a hipotézis tehát nagyon gyenge lábakon áll. A Baumkircher-zálogbirtokosság tényét a Historischer Atlas i. m. 81. és a *Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf* i. m. 184. is átvette, utóbbi helyen kissé anakronisztikusan nem Wilhelm, hanem apját, az 1471-ben lefejezett Andreast említik kedvezményezettként.

⁶⁹ DL 46 660.

végződött, és a szemben álló felek elkezdték egymás birtokainak kölcsönös pusztítását (a Weispriachok, mivel Trenkának nem voltak közeli birtokai, ezért a földjeiket ért támadásokat Sopron jobbágyfalvain és utazó polgárain torolták meg). Bár Gertraud von Weispriach 1512. évi állítása szerint az ő részükéről csak Lánzsérből irányították a hadműveleteket, ezt nem vehetjük készpénznek a Fehde egész időtartama alatt (1511–1512, 1516–1529). Már csak azért sem, mert éppen a kritikus 1512. évből ismerjük olyan levelét, amelyet Kaboldon keltezett.⁷⁰ Ez azért fontos, mert az özvegy értelmezése szerint az alsó-ausztriai kormányzók békére való figyelmeztetése akkor már jogos lett volna, ha Kaboldból szerveznék az ellenállást.⁷¹ A magyar kormányzat más véleményen volt, Szentgyörgyi Péter országbíró szavai szerint rosszul gondolják azok, akik szerint Kabold Ausztriához tartozik.⁷² Egy 1524-ből való panaszlevélből megtudható, hogy milyen károk érték az uradalmat: Kaboldot megtámadták, a falusiak egy részét fogságba vetették és elhurcolták, az őrökre rálöttek, asszonyokat és gyermekeket fojtottak meg, sőt, behatoltak a templomba, az oltáriszentséget a földre hajították és egy ágyast vittek be Isten házába. Trenka tulajdonképpen nem teljesen cselekedett II. Ulászló akarata ellenére (ha ugyan a Kaboldot ért támadásra még az ő életében sor került), a Jagelló- király ugyanis Lánzsér mellett 1512-ben Kabold elfoglalását is parancsba adta neki.⁷³

A harcok során, hogy fizetni tudja zsoldosait, Gertraud a hamispénzverés eszközéhez is nyúlt. Pénzverdéjének helye azonban nem ismert, ám Oskar Gruszecki feltételezése szerint annak egy uradalmi központban, vagy Lánzsérban vagy Kaboldon kellett működni.⁷⁴

1519-ben Gertraud von Weispriach Trenka György fogságába került, ezért idősebb fiai, Hans és Georg vették át a Weispriach-birtokok és a *Fehde* irányítását. Fő ellenfelük halála után az özvegy kiszabadult ugyan, de az időközben szerzett betegségébe valószínűleg hamarosan belehalt. Utoljára 1524-ben hallunk felőle.⁷⁵ Az 1529-es török hadjáratot követően még történtek rablások, amelyeket Mészveremből kiindulva követtek el, de már nem biztos, hogy ezek is földesúri jóváhagyás mellett történő akciók voltak.⁷⁶

Az utolsó Weispriach

Mint láthattuk, 1519-ben új ura lett Kaboldnak, a fiatal Hans von Weispriach, aki egy ideig fivérével közösen, majd annak

⁷⁰ Házi I/6. 270. Ezt az érvet némileg gyengíti, hogy a két vár nem volt olyan messze egymástól, hogy az özvegy ne utazhatott volna Kaboldra anélkül, hogy rajta ne tartotta volna szemét Lánzséron is.

⁷¹ Ulrich von Weispriach-ot egy 1506. aug. 28-án kelt oklevélben már néhainak nevezték. DL 21 592., A *Weispriachfehde*: *Csermelyi József: Weispriachné háborúja. Történelmi Szemle*, 55 (2013) 476–484.

⁷² „Die clager haben die sach mit der von Weispriach nit recht bedacht, sy sitzt mit aignem ruckh zu Kobelstorff das nit in Osterreich, sonnder zu Vnngern gelegen ist.” DF 286 350.

⁷³ Házi II/6. 355; Házi I/6. 268–269.

⁷⁴ *Oskar Gruszecki: Falschmünzer auf Landsee. Burgenländische Heimatblätter*, 19 (1957) 3. sz. 143–144.

⁷⁵ *Csermelyi J.: Weispriachné háborúja* i. m. 483; Házi II/6. 354–359.

⁷⁶ Házi I/7. Sopron, 1929. 430.

halála után egyedül birtokolta az uradalmat. Hans 1522-ben feleségül vette Jagelló Anna főhercegné kedvelt udvarhölgyét, Lónyai Borbálát, megerősítve a család Habsburg-udvari kapcsolatait, amely előnyére vált, miután I. Ferdinándot magyar királlyá választották, és tartósan megszerezte az ország nyugati-északnyugati részét. Ebben a küzdelemben Weispriach is segítette őt, amit az uralkodó többek között tisztségekkel (soproni ispánság, 1529; soproni városkapitányság, 1537) hálaért meg.⁷⁷ A vár reneszánsz stílusú átalakításának kezdetét is Hanshoz köti a szakirodalom, amelyet később Choron János folytatott. Ugyanakkor az átalakítás célját illetően már nincs ekkora egység. Bartal Ernő szerint az átalakítás a kényelem, a reprezentáció és a modern reneszánsz stílus előtérbe helyezését jelentette a korábbi védelmi célú várakcskában. Ennek időszzerűségét meg is adhatta, hogy 1491-ben hivatalosan véget értek az ausztriai háborúk, az 1520-as évek második felében pedig lecsengőben volt a *Weispriachfehde* is, tehát a várat immár nem fenyegette közvetlen közelről háborús veszély.⁷⁸ Máshol az átépítések a védelmi képesség növekedését szolgálták a törökveszély miatt. Ugyan az oszmán-magyar határvidék egészen 1541-ig nagyon távol volt Kaboldtól, de pont erre az időszakra esik két, a térséget közvetlen közelről érintő szultáni hadjárat, tehát ezt a szempontot sem szabad figyelmen kívül hagyni. Igaz, csak 1683-ból ismerünk közvetlenül Kaboldot ért török támadást.⁷⁹ A Weispriach- és a Choron-féle építkezések eredményeként díszítik a külső falakat reneszánsz ablakkeretek, és ekkor épült a kápolna új bejárata.⁸⁰ Ekkoriban fejezték be a vár körüli falgyűrűt, a kapuerődítést és a nagy dísztermet. A főkapu melletti befalazott ablak is 16. századi. A század második negyedében épült bástyák a reprezentációt is szolgálták. Erre az időre keltezhető az északnyugati saroktorony (*Löwenturm*) melletti lovagterem reneszánsz kapuja is.⁸¹

Graf szerint Hans von Weispriach Kabold esetében számos alsó-ausztriai adó alól felmentést kapott, amelyet később Choronnak sikerült érvényesítenie az 1569-ben lezajlott

⁷⁷ *Csermelyi J.*: Egy 16. századi soproni ispán és városkapitány, Hans von Weispriach életútja 1550-ig. *Soproni Szemle*, 69 (2015) 9–12; *Anneliese Gatt*: Der Innsbrucker Hof zur Zeit Kaiser Maximilians I. 1493–1519. Kéziratoss disszertáció. Innsbruck, 1943, 34.

⁷⁸ Az ausztriai háború kiújulására egy rövid, 1506-os időszakot kivéve egyedül 1526/27-ben volt reális esély, amikor Frangepán Kristóf, aki akkoriban soproni ispán is volt, megelőző támadást javasolt János királynak az örökös tartományokba, hogy elrettentse I. Ferdinándot Magyarország megtámadásától. Ezt azonban János elvetette, az 1527-es Ferdinánd-féle nyári-kora őszi hadjárat pedig elsöpörte a lehetőségét is. A későbbiekben Nyugat-Magyarország nem volt fősíntere a két király küzdelmének, itt csak kevés Szapolyai-párti erő maradt. *B. Szabó János*: János király döntő csatái. Tokaj, 1527 és Szina, 1528. In: *Elfelelt háborúk*. (Szerk. Pósn László–Veszprémy László.) Bp., 2016. 427–428; *Csermelyi J.*: A soproni ispánság i. m. 24; *Uő*: Egy 16. századi soproni ispán i. m. 10; Magyarország hadtörténete két kötetben. (Főszerk.: Liptai Ervin.) I. Bp., 1985. 166.

⁷⁹ *Bartal E.*: A kaboldi várkastély i. m. 154., 161.

⁸⁰ *Bartal E.*: A kaboldi várkastély i. m. 159., 161. A Choron-féle építkezések sajátos bizonyítéka Oláh Miklós 1558. jún. 26-i panasza, miszerint a lánszéri építkezésre szerzett kőművesét és két tégláetőjét Choron elrabolta és Kaboldon dolgoztatja őket. MNL OL - P 108 - Rep. 88. - Fasc. VIII. - fol. 239.

⁸¹ *Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf* i. m. 187–188., 201.

kamarai vizsgálat során.⁸² 1569-ben az utóbbi számára elismerték, hogy szabad birtokként birtokolja Kaboldot.⁸³ Choronnak a jobbágyaival kötött 1572. évi megállapodása némileg fényt vethet a Weispriach-korszak úrbéres viszonyaira is, akkor ugyanis egy telek után 6, egy porta után 1 öl fát kellett beszolgáltatni a földesúrnak. Ugyanakkor felmentést kaptak az alól, hogy ők kaszálják le a majorsági kerteket és takarítsák be a szénát. Az uradalomnak végzett cséplést és az uraság állatainak etetését is elengedték nekik. Egy telek 30 hold szántót és egy lakóházat foglalt magában, erdőhasználati joggal. Weispriach szerint az ő idejében házanként öt schilling földesúri adót szedtek. A robotkötelezettség rendszeren évi 12 nap volt. Az 1572. évi egyezmény a kaboldi bíróválasztást is szabályozta, a lakosság által előterjesztett négy személy közül választott a földesúr.⁸⁴

Miután 1526-ban Sopronból kiűzték a zsidókat, Hans von Weispriach parancsot kapott I. Ferdinándtól, hogy védelmezze őket és segítse követeléseik behajtását. E parancsnak ő derekasan meg is felelt, s mivel védenecinek adósa soproniak voltak, némi személyes elégtétel érzése mellett a régi bevált módon fogott az adósok megfélemlítéséhez. Erre az időre keltezhető a kaboldi zsidó közösség létrejötte, Weispriach ugyanis némi anyagi ellenszolgáltatásért cserébe letelepítette őket a kastély és a Csáva-patak közé. Betelepítésük továbbá a viszontagságok miatt elszegényedett uradalom gazdasági konszolidációját is szolgáltatta. A szakirodalom szerint ez olyan sikeres volt, hogy a beköltözők saját zsinagógával, temetővel, rabbival és kóser mészárossal is rendelkeztek a 16. században. Valóban, a falu lakosságához képest elég nagy közösségről lehetett szó, 1569-ben hét házról és 18 családról maradt adat.⁸⁵ Név szerint a legkorábbi (1529. szeptember 1.), akit ismerünk közülük, a Gerstl nevet viselte.⁸⁶ A zsidók helyhez kötése céljából Weispriach illetéket fizettetett velük, ha el akartak költözni, amelynek törlesztéséről a távozó személy(ek)nek meg kellett egyeznie a közösséggel. Bizonyára olyan termékekkel rótták le a földesúri adójukat karácsonykor, húsvétkor, illetve Szent Márton ünnepén, amelyeket csak egy kereskedőnép tagjaitól lehetett beszerezni.⁸⁷ A Weispriach-korszakban, az 1520-as években tűnnek fel a környéken az első horvátok, de nagyobb mértékű betelepítésük csak Choron János idejében kezdődött.⁸⁸

Weispriach, minthogy az 1520-as vagy az 1530-as években a lutheri reform hívévé vált, ezért az ő nevéhez kötik a kaboldi

⁸² *J. Graf*: Die westungarischen Grenzgebiete i. m. 78.

⁸³ *Varga Szabolcs*: A deveceeri Choronok. *Fons*, 8 (2001) 295.

⁸⁴ *W. Feymann*: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 75–76., 155; ÖStA AVA-FHKA Alte Hofkammer, Niederösterreichische Herrschaftsakten (a továbbiakban: AHK, NöHA) K 42 fol. 33.

⁸⁵ *Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf* i. m. 177; *Pollák Miksa*: A zsidók története Sopronban. Bp. 1896. 139–140., 305–306.

⁸⁶ *Pollák M.*: A zsidók története i. m. 341.

⁸⁷ *W. Feymann*: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 182., 214. Meg kell jegyezni azonban, hogy a Feymann által hivatkozott szakirodalom címe alapján (*Ignaz Seidenfeld*: Die politische und wirtschaftliche Stellung der Juden in Ungarn in der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts. Wien, 1937.) gyaníthatóan egy későbbi évszázad forrásaival dolgozott.

⁸⁸ *W. Feymann*: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 209. Vö.: Hází I/7. 58.

uradalom templomainak lutheránus kézbe adását és evangélikus lelkészek beiktatását. A kaboldi templom 1670-ig volt protestáns kézen. Veperd esetében úgy tartják, hogy a plébánia élén már 1530-tól lutheránus lelképásztorok álltak, de először 1564-ből ismerjük név szerint a lelkészt, egy bizonyos Georg Milpergert. Az mindenesetre bizonyos, hogy ezután 1661-ig evangélikus lelkészek működtek a faluban. Felsőpéterfa esetében szintúgy a 16. század elejére teszik a reformációt.⁸⁹ Az új tanok bevezetésének kezdetektől történő hevességét azonban árnyalja, hogy az első ismert forrás, amely alapján biztosan állíthatjuk, hogy Weispriach lutheránussá lett, 1541-ben kelt, továbbá csak 1564-re számolta fel a nagyapja által alapított ferences kolostort a közeli, a Lajta osztrák partján fekvő Katzelsdorfbán, ahol ezután leánya, Susanna protestáns iskolát alapított.⁹⁰ Feymann szerint a plébánosválasztásra a lakosság is bírt valamekkora befolyással. 1572-ben a jobbágyok és a földesúr közötti szerződés biztosította ezt Kaboldnak.⁹¹ Az egyházi jövedelmek terén, bár tudjuk, hogy Weispriach sem hagyta ki a tizedbérlésben rejlő haszonszerzési lehetőségeket, először I. Ferdinánd 1529-ben kelt intézkedését ismerjük, amelyben többek között a kaboldi uradalom területéről befolyó bor- és gabonátizedeket is elzálogosította hűgának, Mária királynénak.⁹² 1544-ben már Hans vette bérbe őt évre a locsmándi tizedkerülethez (más nevén tizedkéshez) tartozó lánzséri és kaboldi tizedeket, évi 180 forintért.⁹³

Egy rokoni kapcsolat kérdése: Weispriachtól Choronig

A Weispriach-zálogkorszak végét ugyanúgy homály borítja, mint annak kezdetét, a korábbi szakirodalom ugyanis nem tudta meggyőzően vázolni, hogy miképp került az uradalom Choron János kezére. Egyes rekonstrukciók nem tértek ki erre a problémára, más kutatók pedig August Ernst és mások nyomán rokoni kapcsolatot, após-vő viszonyt feltételeztek Hans von Weispriach és Choron között, és e hipotézist használták fel a birtokos személyében bekövetkezett változás magyarázataként. Állításuk szerint valamikor 1563-ban (vagy azelőtt) Hans a vejének, Choron Jánosnak adta át az uradalmat.⁹⁴ Más

szerzők ezt annyival egészítették ki, hogy nem közvetlenül került Weispriachtól Choronhoz az uradalom, hanem előtte egy ideig Christoph von Teuffel kezelte.⁹⁵

Korábban e sorok írója is beérte e felületes válaszokkal, de már akkor is gyanakvással tekintett arra a tényre, hogy a korábbi munkákban sohasem nevezték meg azt a Weispriach-lányt, akit Choron feleségül vett.⁹⁶ Weispriach esetében csak és kizárólag három leányról esett szó, Estherről, Judithról és Susannáról, de mindhármuk esetében ismerjük a férjeik nevét is, akik a Kreig, a Polheim és a Teuffel család tagjai voltak. Második házasságról pedig jelen esetben nem lehet szó. A kismartoni és fraknoi uradalom Hans von Weispriach halála (1571) utáni visszaváltásakor mindhárom lány a férje nevét viseli az iratokban. Mivel Choron csak 1584-ben halt meg, egyiküknek már az ő nevének német változatát (*von Tschuramb*) kellett volna viselnie, mégsem így történt.

Szerencsére a kérdést másik oldalról is meg lehet közelíteni, mégpedig Varga Szabolcsnak a Choron-családról írt tanulmánya révén eléggé könnyedén. Ebből az írásból ugyanis kiderül, hogy Choronnak két felesége volt, az első Svetkovics Mária, akit 1544. április 27-én vett feleségül, a második pedig Frangepán Anna, akit 1581-ben.⁹⁷ Mivel Varga tanulmányában érthető módon nem vetődött fel a hamis Weispriach-rokonság, ő más, forrásközeli megállapításokat tett a kaboldi uradalom birtokosváltásával kapcsolatban. Mindenekelőtt felismerte, hogy Svetkovics Ádámnak, Choron sógorának is volt birtokrésze az uradalomban, amelyet 1555-ben eladott Choronnak.⁹⁸ Ennek ellenére, bizonyára a szakirodalom hatására Varga is feltételezett 1563-ban egy közvetlen, Kaboldot érintő birtokeladást Weispriach és Choron között, de ezt csupán a lábjegyzetben említette.⁹⁹

Valójában ugyanis sem Svetkovics Ádám, sem Choron János nem üzleteltek Weispriachkal, mivel Jakob von der

jutott Choron az uradalomhoz, azonban az állítást alátámasztó hivatkozás tulajdonképp csak annyit közöl, hogy Weispriach 1542-ben feltűnt az alsó-ausztriai tartománygyűlésen. *J. Graf: Die westungarischen Grenzgebiete* i. m. 77. Sajnos ez a tévedés több összefoglalóba is bekerült. *A. Ernst: Der Besitzstand der Herrschaft Kobersdorf* i. m. 78. *Vö.: Uő: Geschichte des Burgenlandes*. Wien, 1987. 103., 105., 161. *Bariska I.: Die Folgen der Friedensverträge von 1463 und 1491*. In: *Si vis pacem...? Bemühungen um Frieden und Friedenssicherung im pannonischen Raum vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. (Hrsg.: Rudolf Kropf und Margarete Wagner.) Eisenstadt 2011. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 140.) 39.

⁹⁵ *Bariska I.: A Szent Koronáért* i. m. 42; *H. Prickler: Kobersdorf* i. m. 736. Minden bizonnyal az ő nyomán említi Bariska Teuffelt. *Vö.: A. Ernst: Die verpfändeten Herrschaften* i. m. 18.

⁹⁶ A három ismert Weispriach-lány közül egyik sem lehetett. ÖStA AVA-FHKA AHK NöHA A-7 fol. 295r; *Beatrix Bastl: Zur sozialen Identität der adeligen Frau. Ihre Ausdrucksformen an kleinen Höfen*. In: *Adelige Hofhaltung im österreichisch-ungarischen Grenzraum (vom Ende des 16. bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts)*. Wissenschaftliche Schriftleitung und Redaktion: Rudolf Kropf und Gerald Schlag. Eisenstadt, 1998. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 98.) 34.

⁹⁷ *Varga Sz.: A devecséri Choronok* i. m. 282., 298.

⁹⁸ Uo. 284. Varga eredményeit egy 2010-ben megjelent tanulmánya szerint Bariska István is ismerte és bár megfontolásra érdemesnek tartotta, az adásvétel Varga által ismertetett mikéntjét nem tartotta elfogadhatónak. *Bariska István: Nádasdy II. Tamás és a Bocskai-felkelés. Századok*, 144 (2010) 825–826.

⁹⁹ *Varga Sz.: A devecséri Choronok* i. m. 292.

⁸⁹ Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf i. m. 173., 681., 531.

⁹⁰ *W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf* i. m. 119; *Bernhard Raupach: Erläutertes Evangelisches Oesterreich. Nützliche Beylagen*. Hamburg, 1736. 75–82; *Joseph Rittsteuer: Die Klosterratsakten über das Burgenland*. Eisenstadt, 1955. (Burgenländische Forschungen 30.) 11.

⁹¹ *W. Feymann: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf* i. m. 76–77.

⁹² Házi I/7. 371–373.

⁹³ A győri káptalani magánlevéltár törzssanyagának regesztái (1527–1600). (Szerk.: Nemes Gábor.) Győr, 2011. 52. Az összeg két uradalomra vonatkozik, de sajnos az arányokat nem ismerjük. A két szomszédos uradalom aránya területileg kb. 23:6, a települések számát nézve pedig (az egykori baumgarteni uradalom három faluját nem számítva) 14:4, Csávéval 14:5 lánzsér javára.

⁹⁴ *August Ernst: Die verpfändeten Herrschaften Westungarns unter österreichischer Verwaltung*. In: Bericht über den siebenten österreichischen Historikertag in Eisenstadt, veranstaltet vom Verband Österreichischer Geschichtsvereine in der Zeit vom 18. bis 31. August 1962. Wien, 1963. 18. Korábban Löger csak annyit írt 1563 kapcsán, hogy Choron akkor szerzte meg az uradalmat, de arra már nem tért ki, hogy miképpen. *E. Löger: Heimatkunde* i. m. 77. Graf téves közlése szerint Weispriach halála miatt

Dürrtől vették meg az uradalmat előbb közösen, majd Svetkovics a maga részét 1555. július 31-én eladta sógorának.¹⁰⁰ Ezt a verziót Feymann is ismertette, de hamisnak tartja, amit Choron talált ki, annak érdekében, hogy elismertesse: Kabold neki nem zálog-, hanem örökbirtoka.¹⁰¹ A kishársfalvi szerző, hogy még jobban nyomatékosítsa az általa igaznak vélt hipotézist, napra pontosan megadta Choron birtokosságának kezdetét (1563. április 20.). Érvei azonban nem fogadhatók el maradéktalanul.¹⁰² Többek között felhívja a figyelmet arra, hogy Jakob von der Dürr, aki korábban a fraknoi uradalom zálogbirtokosa volt, 1569-ben, azaz Choron verziójának előadásakor már nem volt életben, hogy tanúsítsa azt. A tranzakciók másik főszereplője, Hans von Weispriach viszont még életben volt és meg is tette a maga jelentését, bár ezt Feymann némileg félreértette. Weispriach ugyanis nem arról írt 1568-ban, hogy Kabold még mindig az örökbirtoka, hanem arról, hogy a kastély (és nyilván az uradalom) nem vásárlás, hanem atyai örökségként került a birtokába annak idején.¹⁰³ Feymann másik érve az volt (amellyel nyilván a Weispriach–Dürr üzlet lehetetlenségére kívánt rámutatni), hogy ők ketten nem jöttek ki jól egymással. Valóban, 1541-ben Hans eredménytelenül próbálta Dürrtől megszerezni Fraknót, és 1547-ben sem közvetlenül tőle vette át az uradalmat, hanem vejének fivéréől, Erasmus Teuffeltől. Ám ez még nem jelenti azt, hogy bármiféle megegyezés Weispriach és Dürr között eleve kudarcra lett volna ítélve, inkább annak a bizonyítéka, hogy közvetítők útján a fraknoi üzlet is létre tudott jönni. Dürr kaboldi földesuraságának nyomós bizonyítéka, hogy másképp nem szerepelhetett volna kaboldi báróként a kőszegi uradalmi iratokban, amelynek felülvizsgálatában 1552-ben részt vett.¹⁰⁴ Az azonban nem tudható biztosan, hogy új birtokosa hogyan viszonyult Kaboldhoz. Minden bizonnyal nem tervezett vele hosszú távra, hiszen pár év után túladott rajta.¹⁰⁵

Miért volt szüksége Weispriachnak Kabold eladására? Ennek megválaszolásához le kell számolni egy furcsa szakirodalmi tendenciával, amely véleményem szerint kissé túlbecsülte a Weispriach-család hatalmát és anyagi erejét. Ez többek között August Ernst vagy Fred Sinowatz azon állításában található meg, hogy Hans von Weispriach egymás után szerzett újabb és újabb birtokokat. Ez igaz is (Fraknó, Kabold, Kismarton, Kőszeg, illetve ha a környéket is hozzászámítjuk,

akkor Lánzsér és Baumgarten is), csak hogy mindezt soha nem birtokolta egyidőben! A 16. század elején két Sopron megyei uradalma volt, Kabold és Lánzsér, de azzal párhuzamosan, hogy zálogúr lett Fraknón és Kőszegen (1547), illetve Kismartonban (1553), feladta az előbbi két uradalmat (sőt, Kismarton megszerzésének idejére már Kőszeg is). Ennek oka pedig minden bizonnyal a pénzhány volt: nem tudta úgy kifizetni a három új uradalom zálogösszegét, hogy egyszerűen Kaboldot és Lánzsért is megtarthassa, tehát el kellett őket adnia, vagy rávenni új uradalmainak egyik volt zálogbirtokosát, hogy részleges ellentételezéseként a pénz mellé régi birtokait is fogadja el. Ezt alátámasztja, hogy Lánzsér 1548-ban pont ahhoz az Erasmus Teuffelhez és fivéreihez került, akitől egy évvel korábban Weispriach megszerezte Fraknót.¹⁰⁶

Choron János kaboldi birtoklásának korszaka már nem tartozik szorosan vett témánkhoz, de meg kell említeni, hogy folytatta a kastély építését, illetve a horvát betelepülők számára új falvakat alapított: Csóronfalva (Tschurndorf), Kishársfalva (Lindgraben) és Lánzsérújfalu (Neudorf bei Landsee), továbbá az ő idejében már Csáva (Stoob) is egészen bizonyosan az uradalomhoz tartozott.¹⁰⁷ Choron idejében került sor az Alsó-ausztriai Kamara említett vizsgálatára, amelynek az volt a célja, hogy rászorítsa Kabold földesurát a tartományi terhek fizetésére, sikertelenül.¹⁰⁸

Adalékok a Weispriachok kaboldi bárói címéhez

A kaboldi báróságról már fentebb ejtettünk néhány szót, megjelenése egybeesett az uradalom Habsburg-zálogba való viszszerzésével. Előbb Andreas, majd Ulrich von Weispriach is felvette a címet, később pedig Georg és Hans is rendszeresen használta.¹⁰⁹ Utóbbival kapcsolatban érdekes látni, hogy miután lemondott a bárói címhez kötődő uradalmáról, egyre többször csak *Freiherr*ként kerül elő a forrásokban, *zu Kobersdorf* nélkül. Azonban éles váltás nem figyelhető meg. Sőt, Anton Dalmata és Stipan Konzul még 1568-ban is használja a kaboldi báró titulust Weispriach megszólításánál,

¹⁰⁰ MNL OL - P 1341 - Lad 18. - Fasc. 2. - No. 1.

¹⁰¹ *W. Feymann*: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 64–65. Sokkal inkább tűnik ellentmondásosnak Choron 1584-ben kelt végrendelete, ahol vitézsége révén szerzett birtoknak mondja Kaboldot. MNL OL - P 1341 - Lad. 18.- Fasc. 2. - No 7.

¹⁰² Az április 20-i dátum nincs megfelelő módon hivatkozva. Löger csupán az 1563-as évet említette. *W. Feymann*: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 64. Vö.: *E. Löger*: Heimatkunde i. m. 77. Amúgy is különösnek tartható, hogy a forrásokra gyakran hivatkozó Feymann munkája 59. és 77. oldala közt csupán ekkor nem köti levéltári irathoz az állítást.

¹⁰³ *W. Feymann*: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 65. Vö.: „ich das Schloß Khablstorff nit Erkhauftt, sonnder daselb ist mit Erbschafft von meinem herren vatteren sailigen an mich khumen, vnnd vber ain hundert Jar bey meinem Namen der Herrn von Weyspriach gewest” ÖStA AVA-FHKA AHK NöHA K 42 fol. 33.

¹⁰⁴ ÖStA AVA-FHKA AHK NöHA G-68/a/1. fol. 140r

¹⁰⁵ *W. Feymann*: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 61.

¹⁰⁶ *A. Ernst*: Die verpfändeten Herrschaften i. m. 18; *Fred Sinowatz*: Reformation und katholische Restauration in der Grafschaft Forchtenstein und Herrschaft Eisenstadt. Eisenstadt 1957. 24; *Ernö Deák*: Geschichte der Herrschaft Landsee-Lackenbach im 16. und 17. Jahrhundert (mit Ausblick auf die maria-theresianische Urbarialverordnung). Kéziratoss disszertáció. Wien, 1969. 145.

¹⁰⁷ Feymann szerint 1569 és 1572 között történt meg Csóronfalva és Lindgraben, 1572 és 1585 között pedig Neudorf alapítása. *W. Feymann*: Geschichte der Herrschaft Kobersdorf i. m. 204; 206–207; 209; Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf i. m. 488., 690. Prickler szerint Lindgraben és Neudorf 17. századi alapítások. *H. Prickler*: Kobersdorf i. m. 736. Ezzel szemben a tartományi topográfia szerint 1597-ben utóbbi két falu is szerepel a veperdi plébánia filiái között. Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes III. i. m. 3. 765. Lindgraben egészen biztosan létezett 1565-ben. *Varga Sz.*: A deveceeri Choronok i. m. 294. Csáva Kaboldhoz csatolásának időpontja kérdéses, mert egyes források szerint már 1447-ben (DL 89 254. 43. p.) ill. 1464-ben (Házi I/5. 98–99.) is oda tartozott.

¹⁰⁸ *Bariska L.*: A Szent Koronáért i. m. 53–54; *Varga Sz.*: A deveceeri Choronok i. m. 295.

¹⁰⁹ Egyidejűleg is használták, tehát nem csupán az egyik fiú örökölte a címet apjától, hanem az összes. MNL OL - E 21 - 1534. december 9.

amelynek használata 1569-ből is adatolható.¹¹⁰ Az osztrák szakirodalom ismeretében felvetődik a kérdés, hogy a fraknói uradalom megszerzésével bekövetkezhetett-e valamilyen rangemelkedés Hans esetében, a magyar forrásokkal ellentétben ugyanis a korszak német nyelvű forrásaiban rendre minőségi különbség fedezhető fel a Weispriach zálogkezelésébe került két szomszédos uradalom, Fraknó és Kismarton között. Előbbit a szövegek *Grafschaft*nak, utóbbit csak *Herrschaft*nak nevezik, tehát Fraknó ura számára elvileg elképzelhető a grófi cím elérése. A két uradalom eltérő megnevezése természetesen régebbi időre nyúlik vissza, Fraknó urai, a Nagymartoni Fraknói család tagjai ugyanis rendszeresen használták a grófi címet. A német nyelvű források nyomán az osztrák szakirodalom – néhol a magyar is – rendre grófságnak nevezi Fraknó uradalmát, ami néhány szerzőt arra a következtetésre juttatott, hogy Hans von Weispriach is a grófi címre emelkedett.¹¹¹ Ez azonban nem állja ki a forráskritika próbáját, ugyanis nem soroltak fel olyan forráshelyeket, amelyekben Hans grófnak nevezik (vagy ő annak hívja saját magát), és eddig én sem bukantam ilyen adatokra. Ellenben szépszámú példa bizonyítja, hogy fraknói zálogbirtokossága idején is a bárói volt a legmagasabb címe, még 1569-ben is.¹¹² Ennek magyarázata az lehet, hogy Fraknót csak zálogjogon bírta, Kaboldot ellenben saját jogán. Egyébként a tanulmány elejének tanúsága szerint a két uradalom 15–16. századi történelme szorosan összefüggött. Egyszerre kerültek Habsburg-zálogba, egyszerre vette meg őket III. Frigyes, együtt foglalkoztak velük az 1463. évi békeszerződésben, sőt még a Magyarországhoz való visszacsatolásuk is egyszerre történt meg, a többi záloguradalomtól eltérően már 1626-ban.¹¹³ Mátyás király 1466. évi adománylevele révén ugyan a Weispriachok magyar jog szerint örök-birtokként igényt tarthattak Fraknóra és Kaboldra, de az adomány érvényesítését az 1491. évi pozsonyi béke az irrealitások közé számúzta, pontosabban a Habsburgok jóindulatától és

pénzügyi érdekeitől tette függővé. 1466-ban Mátyás felvette Sigmund von Weispriachot a magyar bárók és nemesek közé, ám ez, a magyar szokásjog szerint a legritkábban járt együtt a főrendi címhez csatolt helységnévvel (erre példa a zagorjei grófság, de ennek esetében okkal gyanakodhatunk a német minta Cilleiek általi importjára, amely Hunyadi Jánost is arra ösztönözhetette, hogy grófi címre emeltesse magát, és végül a kormányzói címről való lemondásért cserébe a beszercei grófi címet kapta meg).¹¹⁴ Sigmund, ismereteim szerint nem is nevezte magát Kabold bárójának. Ugyancsak 1466-ban kapta meg Sigmund Mátyás királytól a Fraknóiak címerét, de grófi rangját nem, mert nem nevezték Sigmundot *comes*nek, csak amikor megyésispán volt.¹¹⁵ A Weispriachok, akik Kaboldot sajátjukként vagy hűbérként birtokolták, Fraknó esetében sokáig még zálogbirtokosok sem voltak. Andreas és Ulrich így Kabold bárójává válhatott, amely címet később Hans is megörökölte. 1552-ben Jakob von der Dürst is kaboldi bárónak nevezték, ami arra utal, hogy a Weispriachok által megszerzett báróság nem csupán a családon belül öröklődött, hanem hivatkozási alapként szolgálhatott Kabold későbbi urainak, hogy maguk is báróságra emelkedjenek. 1569-ben pedig az Alsó-ausztriai Kamara elismerte, hogy Choron János, aki ebben az időben szintén viselte a kaboldi bárói címet, szabad birtokként vásárolta. Úgy tűnik, hogy a bárói cím megszerzése következtében Kabold Alsó-Ausztriától függő státusza valamivel lazább lett, mint a többi uradalomé.¹¹⁶ Fraknóval azonban nem ez volt a helyzet, itt Hans csupán kapitánya és birtokosa volt a „grófságnak”.¹¹⁷

¹¹⁰ 1553-ban kaboldi bárónak nevezik: ÖSTA AVA-FHKA AHK Niederösterreichische Vizedomamt, Urbare 1196. fol. 22v; 1569-ben szintű: Uo. fol. 155r. „Den Wolgeborenen Herren Herrn Hansen von Weispriach Freyherrn zu Kobelstorff [...] a Parvi del posztile evanyeliöv. Ratisbona 1568. hasonmás kiadásából: *Anton Dalmata–Stipan Konzul*: Postilla 1568. Pazin, 1993. <2>; Johann Dürnbach 1568. jún. 8-i levelének címzésében is szerepel a *zu Kobelstorff*. VaML KFL Acta Miscellanea 2. doboz, 1568. jún. 8.

¹¹¹ „Gf v Forchtenstein” *Johann Baptist Witting*: J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch. Niederösterreichischen Adel 2. Abteilung S–Z. Nürnberg, 1918. 531. Löger és nyomában Homma ill. Rittsteuer még ezen is túlmenve Kabolddal társítja a grófi címet, azt állítva, hogy a Weispriachok 1506-ban kaboldi grófoknak nevezték magukat. *E. Löger*: Heimatkunde i. m. 77; *J. K. Homma*: Burgenlands Burgen i. m. 50; *Rittsteuer*, J.: Die Klosterratsakten i. m. 11; Sopronkertes monográfusa, Martin Meršić állítása szerint Hans előbb a bárói, később a grófi címet használta. *Martin Meršić*: Baumgarten im Burgenland. Baumgarten 1963. 19. Felsőpulya körzet művészeti topográfiája még ennél is tovább menve arra utal, hogy a kaboldi „grófság” már egy, a Weispriach-időket megelőzően is használatos cím volt, és Ulrich ezért vett fel Kaboldhoz köthető címet, holott Lánzsér volt a nagyobb uradalma. *Die Kunstdenkmäler Oberpullendorf* i. m. 184.

¹¹² 1563. jún. 7.: „magnifici domini Joannis Baronis a Weispriach” ÖSTA AVA-FHKA AHK Niederösterreichische Vizedomamt, Urbare 1196. fol. 44v; 1567. nov. 7.: „Hanns von Weyßbrach Freyher” VaML KFL Acta Miscellanea 2. doboz, 1567. nov. 7. Kiadva: *A. Dalmata–S. Konzul*: Postilla i. m. 42–43; 1569.: VaML KFL Acta Miscellanea 2. doboz, 1569. a.

¹¹³ *Bariska I.*: A Szent Koronáért i. m. 137.

¹¹⁴ A Cilleiek zagorjei grófsága Zsigmond király idejére nyúlik vissza: *C. Tóth Norbert*: Az örökös ispánságok Zsigmond király korában. *Történelmi Szemle*, 53 (2011) 470. Később Vitovec János és fiai rangemelésekor is hivatkoznak arra, hogy a Cilleiek által egykor bírt zagorjei területre értendő az ő grófságuk. *Schiller Bódog*: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. Bp., 1900. 318–320. A beszercei és zagorjei grófi címekről bővebben: Uo. 245–250. A kora újkori magyarországi grófi címeket Pálffy Géza tipizálta, vizsgálatába késő középkori példákat is beemelve. *Pálffy Géza*: A grófi cím a 16–17. századi Magyarországon és Erdélyben. In: „...éltünk mi sokáig ’két hazában’...” Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére. (Szerk. Dáné Veronka–Oborni Teréz–Sipos Gábor.) Debrecen, 2012. (*Seculum historiae Debreceniense* 9.) 180. Szintén Pálffy foglalkozott a 16. századi magyarországi bárói rangemelésekkel, jegyzéküket lásd *Pálffy Géza*: Utak az arisztokráciába – bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban. In: *Arisztokrata életpályák és életviszonyok*. (Szerk. Papp Klára–Püski Levente.) Debrecen, 2009. (*Seculum historiae Debreceniense* 4.) 11–15. Mivel a Weispriachok bárósága III. Frigyesztől, esetleg I. Miksától származott, és nem a magyar országgyűlésen határoztak róla, ezért Pálffy jegyzékébe nem került bele.

¹¹⁵ DL 24 740.

¹¹⁶ *Varga Sz.*: A devecei Choronok i. m. 295; 1561. aug. 6-án I. Ferdinánd császár Choron Jánosnak és mindkét nembeli örökösének adományozta a kaboldi bárói címet. ÖSTA, HHStA, Reichsregisterbücher Ferdinand I. Bd. 12. fol. 251r–252v.

¹¹⁷ „Hauptman vnd innhaber der Herrschaft Eysenstat vnd uff Forchtenstein” a Parvi del posztile evanyeliöv. Ratisbona, 1568. hasonmás kiadásából: *A. Dalmata–S. Konzul*: Postilla i. m. <2>.

Összegzés

A 15–16. századi kaboldi uradalomtörténet fenti áttekintése számos aspektusból, de elsősorban genealógiai téren hozott újdonságokat, tisztázta ugyanis Kabold Choron János általi megszerzésének valós körülményeit, egyúttal leszámolt az osztrák szakirodalomban régóta létező, ám tévesnek bizonyult Weispriach-Choron rokonságelmélettel. Emellett a magyarországi örökös főrendiség további kutatásában szolgálhatnak hasznos adalékul a kaboldi báróságról leírtak, amely *Freiherrschaft* a német tartományokra jellemző bárói cím késő középkori magyarországi megjelenésének egy újabb példája.

Várostörténeti szempontból fontos megállapításunk, hogy Kabold 15. századi mezővárossá fejlődését a korabeli kútfők nem támasztják alá. Remélhetőleg a földrajzi viszonyok és a borszállítással kapcsolatos források vizsgálata az adatszegénység ellenére némi betekintést nyújtott az uradalom késő középkori-kora újkori gazdasági helyzetébe. Fentiekben láthatóvá vált, hogy Nyugat-Magyarország 15–16. századi történetében még számos tisztázatlan kérdés vár megválaszolásra, és remélhetőleg az eseménytörténeti, birtoktörténeti, családtörténeti, társadalomtörténeti, művészet- és gazdaságtörténeti szempontok figyelembevételével készülő újabb szakmunkák e kérdések közül még sokat tisztázhatnak.

